

Autor: Rudolf Jičín

Spenglerovo pojetí dějin jako vývoje jednotlivých lidských kultur vychází z **Kanta**. Svět není věc o sobě, je to jev. Má-li něco, cokoliv, pro nás existovat, musí to vstoupit do našeho vědomí a tudíž nabýt jeho forem. Jak je to o sobě a pro sebe, je pro nás nezejistitelné. Náš svět neboli svět není tedy nic o sobě, ale je to soubor toho, co se nám jeví a co my ze svého nitra do těchto jevů vnášíme, je to naše poznání. Svět a poznání, pokud pojem "poznání" chápeme dostatečně široce, jsou totéž.

Poznání se děje v určitých nám apriorně daných formách smyslovosti a rozumu, z nichž se nemůžeme vymanit. Náš svět tedy nutně nabývá, co se týče smyslovosti zejména formy prostoru a času, co se týče rozumu formy kauzálního chápání jevů. U ahistoricky myslícího Kanta jsou tyto formy totožné pro všechny lidské subjekty všech dob a typů. Ne tak pro filosofa dějin Spenglera. Smyslové a rozumové formy jsou v něčem totožné, ale vždy se také v něčem liší. Spengler zde navazuje na Nietzscheho a Chamberlaina, ale v základní podobě nacházíme tuto myšlenku u **Leibnize**. V přírodě neexistuje totožnost, ale jen podobnost. Žádný subjekt (monada) nemůže být absolutně identický s jiným a tudíž se musí lišit i jejich poznávací formy. Neexistuje jediný typ lidského subjektu, který se vyvíjí kamsi vzhůru a stále se "zdokonaluje", asi jako konstrukce automobilu či letadla, ale **různé** subjekty různých historicky vzniklých typů lidí, kteří vytvářejí svůj specifický svět forem, své poznání a svou kulturu. Z tohoto důvodu není tedy ani jediný "svět", "všelidský svět", ale **mnoho** světů, tj. zcela specifické a navzájem odlišné, i když se vždy v něčem podobající světy různých subjektů. Poznání není vývoj "lidského" rozumu. Tento údajně všeobecný rozum, rozum jako takový, je jen projekce **našeho** specifického rozumu do dějin poznání.

Členění poznání na smyslové a rozumové je do značné míry umělé schéma. Již od Berkeleye víme, že každé smyslové vnímání doprovází činnost rozumu. Např. identifikace předmětu předpokládá účast paměti a schopnost generalizace. Goethe, na něhož se Spengler často odvolává jako na hlavní zdroj své filosofie dějin, člení svět subjektu jinak, a sice na "to, co se děje" a "to, co se stalo". Život je proud dění. Rozum interpretuje toto dění převedením do generalizovaných forem pojmů a myšlenek. "Co se stalo" lze pak chápat jako poznání v užším slova smyslu.

Co platí o jednotlivém subjektu, platí také o subjektech kolektivních. Také jejich uplynulý život, historie, je proud, resp. soubor mnoha proudů, cosi, co se děje, probíhá, je to "dějící se", - ale dříve, ne dnes. Naproti tomu historiografie, popis a výklad tohoto dění, může vypovídat jen o tom "co se stalo", tedy ono dříve "dějící se" petrifikuje, převádí do formy ztrnulých, "nedějících se" pojmů a výroků. Přítomnost "se děje", minulou přítomnost lze uchopit jen v myšlenkové formě, tj. ve formě "stavšího se". Dějiny, jak se děly, "skutečné" dějiny jsou tudíž něco jiného než historiografie, pojednání o nich. Historiografie je vždy pohledem určitého subjektu nebo souboru subjektů, tj. myslících lidí určitého kulturního typu a určité doby. Je determinována jednak gnozeologicky, protože "dějící se" je vždy něco jiného než "stavší se", jednak rozdílností subjektů, jejich poznávacích forem a světů. "Každá doba má své dějiny minulosti... Každá doba si představuje minulost podle sebe", Feuerbach.

V "dějícím se", v dějinách není pak určujícím činitelem rozum, ale cosi za ním, co lze nazvat podstatou, přirozeností, charakterem, **duší** určitého typu člověka, neboli v projevu člověka jeho **vůlí**. Zde působil na Spenglera Schopenhauer. V dějinách stejně jako v životě jednotlivce hraje rozum služebnou roli, vykonává jen to, co je dáno duší, co chce vůle, a hledá různé způsoby její realizace. Proto v dějinách nenacházíme jednotný proud umění, vědy, náboženství, filosofie, ale jejich různé styly podle příslušných typů lidských duší. Kdyby byl rozhodující rozum, byli by všichni lidé v podstatě stejní, byli by "racionalisty" a jednali by z "racionálních" důvodů. Jenže za racionalitou se vždy ještě něco skrývá, totiž to, co se racionálně sleduje, a to je racionalitou samotnou nevysvětlitelné. Staří Egypťané stavěli racionálně pyramidy, ale důvod, proč je stavěli, nelze pochopit z pouhého racionálního. Prvotní je vůle, skutečnost, že něco chtěli a tato vůle je výrazem jejich specifického charakteru, přirozenosti, duše.

Kdyby v dějinách vládl rozum, tj. ve skutečnosti rozum, jak si ho dnes představujeme my, neboť nejsme schopni pod tímto pojmem chápat něco jiného, než co je nám dáno naším životním názorem a naší přirozeností, totiž **utilitaristický** rozum, pak by lidé před námi museli být stejní "racionalisté" jako my, jen s menšími znalostmi a snad méně vyvinutým myšlením. Pak by ale bylo vyloučeno, aby např. stavěli gotické nebo barokní domy se zcela neužitečnou, nefunkční, zbytečnou neracionální výzdobou a složitými tvary, nýbrž museli by jako my veškeré úsilí věnovat otázkám hygieny, pohodlí a "vkusu".

Dějiny nedávají **našemu** racionalismu za pravdu. Nepotvrzují žádný "vývoj člověka" od nějakého druhu opice k pravěkému člověku a odtud pak od starověku přes středověk k nám. Člověka novější doby nelze **kauzálně** odvodit z člověka starší doby. Kdyby vývoj člověka, jeho rozumu a tudíž také jeho tvorby měl dejme tomu od starých Egypťanů probíhat tak, jak si to představují dnešní "racionalisté" museli by Řekové stavět ještě vyšší pyramidy než Egypťané a my bychom je dnes měli stavět aspoň do výše 5 km. To by byl "logický" vývoj. Pak by také nebyl problém nás zasunout na příslušné místo do řady panoptikálních obrázků antropologů, začínající jakýmsi "opočlověkem", jenž má být údajně dítkem konce třetihor, ve skutečnosti je však zcela současným, jen kosmeticky upraveným orangutanem, a končící neméně humoristickým zjevem "inteligenta" třicátého století, vybaveného obrovským, supervysokým čelem, malými ústy, drobnou bradou a snad také univerzální barvou obličeje, zřejmě směsí bílé, žluté a černé. Jenže např. antický a germánský typ člověka, nemluvě o čínském a jiných, se neliší způsobem, který by umožňoval je zasadit do takovéto řady, a Řekové začali místo pyramid stavět antické a Germáni gotické chrámy. Řecké umění není pokračování umění starších civilizací, natož pravěku. A jak bychom např. vysvětlili vyhasínání řeckého myšlení a nástup křesťanství? Snad "pokrokem rozumu" nebo snad nějakou "změnou výrobních vztahů"?

Vysvětlování dějin lidstva jako logického řetězení příčin a účinků není k ničemu, protože mu vždy podkládáme nějakou účelovost, a to nikoliv objektivní, neboť nic takového neznáme, ale účelovost přistřiženou podle našich současných představ. Jako vyplývají zmíněné obrázky antropologů z jejich subjektivní představy, že člověk se vývojem stává stále inteligentnější, tedy z představy, že dějiny člověka a snad dokonce vesmíru sledují jako účel vytváření stále "inteligentnějších" bytostí, tak představy optimistů vědy a techniky vycházejí ze

subjektivního pojetí účelu světa jako stále rostoucího kvanta objevů, pravd a materiálních výrobků. Takto nikdy nevysvětlíme, kde se tu vzaly nové rasy, nové národy se zcela specifickými schopnostmi, se zcela zvláštními, dosud nevídanými vlohami. Lze je odvodit z předcházejících “dějin lidstva” jako důsledky nějakých příčin? Kde se tu vzali např. tito Heléni? Jak je chceme vydedukovat? Odkud? Nebo si naopak představme, že na této planetě žijí pouze Číňané. Vznikla by pak někdy na světě kultura a civilizace našeho současného typu? Vznikla by evropská hudba, malířství, technika? Lze se domnívat, že Číňané by dospěli k těmto formám, kdyby měli k dispozici dalších 5000 let? A proč k nim vlastně již dávno nedospěli? Na to nám odpoví pouze Spengler: Číňanova vůle směřovala jiným směrem, sledovala jiné cíle, kladla si jiné otázky. Jeho duše byla jiná.

Člověk není výtvar prostředí, nevytváří se působením vnějších vlivů. Proto ho nelze kauzálně vysvětlit. Däniken vyslovuje domněnku, že věže gotických chrámů připomínají rakety a jsou tedy vzpomínkou na návštěvu “mimozemšťanů”. Zajímavé není ani tak toto srovnání samo jako způsob, jímž k němu Däniken dospěl. Tento typicky mechanistický a zcela mylný přístup k vysvětlování historických dějů bohužel dnes není vlastní jen “neserióznímu” Dänikenovi. Kultura nevzniká tím, že někde někdo něco slyšel nebo viděl a pak to napodobuje nebo na to vzpomíná. Kultura nepřichází k člověku zvenčí, ale proudí **z něho** jako výraz jeho nitra, duše. Däniken má pravdu, že mezi kostelní věží a raketou je tvarová podobnost. Pokud to však má nějaký důvod, nemůžeme jej hledat kauzálně v nějaké návaznosti smyslových představ, ale v podobnosti duší a jejich tužeb. Podle Spenglera je základní vlastností západoevropského člověka touha po dálkách, pronikání vpřed a vzhůru, touha po nekonečnu. A je to právě tato touha, která nachází svůj výraz jak v gotické věži, tak v raketě. V prvním případě je to výraz touhy po bohu na nebesích, v druhém po proniknutí do nekonečných prostorů vesmíru. Obojí je výraz téhož typu člověka, téže duše, jen v různých obdobích jejího vývoje: v prvním případě na počátku kultury, v době mýtů a pravého náboženství, v druhém na konci, v jejím civilizačním období, vyznačujícím se racionalismem, vědou a technikou.

Dějiny nejsou záhada technická, ale metafyzická. Zodpovězením řemeslnické otázky, jak kdo na sebe nastavil nějaké kameny, nelze nic podstatného vysvětlit. Na začátku zde totiž nebyly tyto kameny a racionalistický nápad, že je možné je na sebe stavět, až z toho povstane pyramida, ale – zcela platónsky – **idea** pyramidy, záhadný produkt určité specifické lidské duše a jejich podivných tužeb, a teprve poté si tato myšlenka hledala prostředky a metody ke své realizaci. Vývoj technického myšlení nám toho o dějinách člověka mnoho neřekne, protože toto myšlení není primární a podstatné, ale sekundární, je už projevem, realizací něčeho jiného. Především nás musí zajímat **cítění** člověka, který produkoval určité technické výtvary a pak teprve prostředky a metody, kterými to prováděl. Toto cítění, životní a světový názor v nejširším smyslu, to je pravá, prvotní **záhada**, která má být rozluštěna a ne nějaké problémy pák a kladkostrojů, výrobních prostředků, sil a vztahů. Materialistický výklad, ať už jakéhokoliv druhu, se vždy dostává do sporu se základními historickými fakty a nikdy nic nevysvětlí, protože si klade otázky mechanistickým způsobem. Člověk, jak ho známe z historie, není pouhý “zlepšovatel”. Kdyby jím byl, musely by dějiny vypadat trochu jinak.

Jako se v dějinách náhle objevují specifické národy a kultury, tak se také vynořují **osobnosti**. Ani zde nelze použít kauzálního vysvětlení. Ještě nikdy se nestalo, aby genius zplodil genia.

Děti geniů jsou průměrné. Odtud plyne, že geniové se rodí z průměrných, a tedy, že jejich vznik je nevysvětlitelný genetickým uvažováním. Genius **není** výsledkem skládání genů svých rodičů. Kauzalita, sled materiálních příčin a účinků zde není k ničemu, a i kdybychom ji předpokládali jako “objektivně” existující, nic nám v tomto případě neříká, protože je nezjistitelná. Avšak kauzalita **není** nic objektivního. Od Kanta víme, že je to jen způsob našeho uvažování, nic, co by bylo mimo nás někde v “objektivním” světě. Je to jen metoda našeho rozumu k vysvětlování dějů, jak jsou nám dány našimi smysly.

A stejně absurdní jako kauzální genetické vysvětlování vlastností jednotlivce je každé jiné vysvětlování **jakéhokoliv** vývoje, zejména dějin lidstva. Také zde existují geniové: geniální národy, kmeny. A jejich existenci s jejich specifickými vlastnostmi, schopnostmi a také vždy se zcela specifickou omezeností, nelze pochopit žádným sestavováním kauzálních souvislostí. Tedy se kauzalita a všechny vědy, které jsou na ní založeny, hodí jen pro běžné, ne pro výjimečné případy. Čím běžnější je jev, tím je kauzálnější, čím je výjimečnější, tím více se kauzalitě a logice vymyká. Avšak právě výjimečné případy jsou důležité a pro dějiny člověka rozhodující. Co je běžné, obyčejné, průměrné je **mimo** dějiny, neboť z ničeho takového nemůže historický vývoj povstat. Kdyby nebylo výjimek, pak by ovšem dějiny byly vskutku tím, zač je mají “vědeckými” kauzálními výklady posedlí materialisté: pouhým narůstáním obyčejnosti, neustálým rozvojem “výrobních sil”. Jenže víme, že dějiny takové **nejsou**. Dějiny jednotlivců, národů, kultur, lidstva nelze **vypočítat**.

Kdyby se všechno nebo alespoň to podstatné v dějinách odehrávalo podle kauzálního nexu, pak by neměl být žádný zvláštní problém **vědecky** předvídat budoucnost. A skutečně, takové předvídaní existuje! Je to dokonce zvláštní vědecký obor! Povrchnost a banálnost futurologie je jen dalším důkazem pošetilosti materialistických evolučních představ.

Protože v dějinách neexistuje kontinuální kvantitativní vývoj rozumu, ani čehokoliv jiného, ale vývoj jednotlivých lidských typů, a to nikoli vývoj směřující stále vpřed kamsi do nekonečna, ale – jak nám praví elementární biologická a historická zkušenost – vznik, vzestup, rozvoj, úpadek a zánik typů, nelze mluvit o vývoji lidstva jako celku. Zde slyšíme Nietzscheho a další Spenglerovy předchůdce: Chamberlaina, Danilevského. Jakékoliv hypotézy takového vývoje jsou pouhé spekulace lidí, vydávajících své představy o účelech a cílech historického vývoje za “objektivní zákony”. “Lidstvo” však nejsou jen oni. Byly doby, kdy lidé sledovali zcela jiné zájmy než funkční užitek každé věci, jak jsme mu podlehlí my, zabývali se i jinými problémy než zvyšováním “životní úrovně”, a vytvářeli ze své specifické duše své světy jevů, své kultury a civilizace. Tito lidé však jako vše živé posléze zanikli, a není žádný důvod se domnívat, že my s našimi životními představami, naší duší, naší kulturou a civilizací budeme nějakou výjimkou.

Spengler rozlišuje, pomineme-li ruskou, která představuje zvláštní případ, v dějinách osm tzv. vysokých kultur, a to čínskou, indickou, babylonskou, egyptskou, antickou, arabskou, mexickou a dnešní kulturu západoevropskou, kterou nazývá také faustovskou. Tyto kultury jsou samostatnými formami, kauzálně navzájem neodvoditelnými, nevyrůstajícími snad jedna z druhé. Každá kultura má ve všech životních projevech své specifické rysy, jež jsou výrazem typu člověka, který ji vytváří. Kultury nerostou jedna z druhé jako větve na stromě, ale každá

představuje zvláštní, jednotlivý strom se svým vlastním zrozením, mládím, dospělostí, stářím, úpadkem a smrtí. To také odpovídá historické zkušenosti. Kdy vznikne nová kultura a jaké budou její formy nelze nijak předvídat ani kauzálně odvodit, zrovna jako nelze vypočítat zrození genia. Lze o nich mluvit teprve tehdy, až zde budou.

Metodou chápání mrtvého světa je podle Spenglera matematický zákon, metodou porozumění živým formám je **analogie**. Proto se k pochopení dějin člověka nelze přiblížit hledáním kauzálních návazností forem, ale jen jejich vzájemným srovnáváním. Jednotlivé formy jsou pro nás od třetího tisíciletí př. Kr. velké kultury. Chceme-li alespoň trochu poodhalit roušku tajemství, musíme je srovnávat a hledat jejich společné, obecné rysy. Skutečně vidíme, že jejich vývoj se od počátku až ke konci v mnohém podobá. Počátky kultury nastávají, když se nad zemědělskou krajinou pozvedává hrad s vládnoucí válečnickou šlechtou a kostel s kněžstvem. V dalším stadiu vzniká jako protiklad vsi město, které stále nabývá na významu. Zde se rozvíjí umění a později věda. Měšťan vítězí nad šlechticem, obchodník nad bojovníkem, peníze nad krví. Růstem měst přechází kultura do civilizačního stadia. Ke slovu se dostává poslední třída: lid. S ním se prosazují i jeho ideologie, zejména materialismus a socialismus. Vítězství mas znamená další rozklad hodnot, vše už směřuje k zániku. Malá města se stávají bezvýznamnými periferiemi obřích velkoměst, malé státy periferiemi velkých. Svět ovládá stále menší počet velmocí. Demokracie se zvrací v tyranii, umění vyhasíná, všechny jeho formy jsou vyčerpány a zůstává jen civilizační, materialistické úsilí. Nějaký čas ještě kvete věda a technika. Pak již není co uskutečňovat, ideje, kterými žila duše, umírají. To je smrt kultury. Na jejich ruinách zůstává místo národů, které o něco usilovaly, pouhé obyvatelstvo, které chce už jen soukromě žít, nic víc, nic jiného. Pocit "my" a společné touhy něco vykonat už neexistuje. To je konečná éra bezdějinného felážství a césarismu. Je to okamžik v Pekingu, trvající tisíc let.

V Zániku Západu Spengler podrobně sleduje analogie vývoje jednotlivých kultur zvláště po každé stránce života, srovnává jejich umění, vědu, hospodářství, politiku, stát, filosofii, náboženství, právo. Naši, západoevropskou kulturu charakterizuje podle něj především touha po dálkách, nekonečnu, jak se projevuje na začátku v jejím náboženství, které je **jiným** náboženstvím než bylo původní křesťanství chaosu národů kolem Středozevního moře, později v umění, zejména v krajinomalbě s nekonečnými obzory, portrétu s pohledem do nezměrné hloubky lidské duše a v hudbě jako vlastním umění vyjadřujícím nejplněji životní pocit tohoto člověka. Také jeho **dynamická** věda a technika, jejichž základem je kategorie síly, **energie**, plyne z tohoto cítění. Naše kultura začíná kolem roku 1000, umělecky vrcholí barokem, od počátku 19. století přechází do civilizačního stadia a dnes se blíží svému konci. Z analogie s jinými kulturami určuje Spengler trvání této kultury na přibližně tisíc let.

Všechny optimistické vize, ať marxistické o komunistickém ráji, profesorské o stále se kultivujícím lidstvu, které spěje v ustavičném pokroku k metám spravedlnosti a svobody, nebo technokratické o proměnách člověka v blížící se "postindustriální" společnosti superhojnosti, je třeba podle Spenglera zahrnout mezi anekdoty, protože špatně znají člověka a stále si o něm a o dějinách vytvářejí iluze. Lidským světem a světem každé lidské pospolitosti právě tak jako světem každého jednotlivce nevládne rozum, morálka nebo ekonomika, ale vůle, která je nezměnitelná a slepá. Člověk nemůže změnit své touhy, své

vášeň a pudy. Podle těchto vášní se pak řídí jeho rozum, morálka i tendence ekonomiky. Pokud se v rámci jedné kultury mění její duše, je to tím, že k faktické moci nastupují jiní lidé, příslušníci jiných tříd, lidé poněkud odlišného myšlení a cítění. Avšak na konci kultury další možnosti vnitřních proměn neexistují. To je podle Spenglera náš případ.

Spenglerova věštba se v mnohém mýlila, v mnohém se vyplňuje. Věda a technika se zatím zdaleka nevyčerpaly. Komplikovanost nejen myšlení, ale i života dále pokračuje, dokonce stále vzrůstajícím tempem. Musí tato tendence přece jen jednoho dne skutečně skončit zhroutilím? To je otázka, která znepokojuje intelektuály. Vědeckotechnické myšlení si ji neklade a **pracuje**, vyvrací Spenglerovy pesimistické prognózy **činy**.

Chceme-li dát naopak Spenglerovi za pravdu, můžeme především konstatovat, že materiální pokrok přivádí celou planetu na pokraj zánichy. Vzduch se stává nedýchateľný, voda nepoživatelná. Přitom se obecně věří, že věda zachrání, co sama způsobila. Veškerý "lid" se zběsile štve za materiálním blahobytem, společnost už nezná jiné **vážné** problémy než ekonomické. Kultura žije z minulosti, nové umění jsou jen exhibice nebo průměrnosti, místo stylu vládne vkus. Velké umění slouží davovému člověku jen k tomu, aby se občas mohl tvářit slavnostně a "kulturně". Srdce ho však táhne ke **kyčím**, je miluje a hluboce prožívá. A v hudbě se mu už ani nesmí tak říkat! Popmusic, toto plivnutí na všechny velké hodnoty minulosti, není už kýč, ale druh umění. Davové vášně se prosazují s absolutní bezohledností. Automobilismus ve velkých městech zamožuje vzduch do té míry, že obyvatelstvu hrozí pomalá otrava, ale této nejmasovější a nejničivější davové vášni se nikdo nesmí stavět do cesty. Čím větší hrůzy vyvstávají na obzoru, tím malichernější starosti zaměstnávají lid. Nesmírně stoupla důležitost módy, která se mění ve stále kratších intervalech. Všichni chtějí neustále cestovat, vše musí vidět, nasoukat do sebe. Obrovský význam se přisuzuje sportu, jakoby výsledek nějakého utkání byl historickou událostí, na níž závisí osud světa. Přitom za několik dní je vše zapomenuto, jsou zase nové senzacce. Davu se musí stále předhazovat nějaké novinky. Touto neofilii se neguje každý pojem hodnoty, neexistuje už nic trvalého. Etické hodnoty se rozplynuly. Pojmy jako láska, přátelství, čest, hrdost, statečnost, věrnost ztratily hlubší smysl. Nastala rvačka všech se všemi o osobní výhody a "úspěch". V atomizované společnosti "seberealizujících se" jednotlivců nikdo není ochoten cokoli obětovat pro celek. A nad tím vším se vznáší zlověstný příznak atomové smrti.

Život je stále umělejší a organizovanější. Ale zatímco dříve se objevovaly jen pokusy organizovat masy shora, dnes se dav navíc organizuje sám. Touží po organizovanosti stejně jako po umělosti. Občas si hraje na milovníka přírody, ale denně sleduje výklady obchodů, aby zjistil, co je v nich nového a pokochal se jejich "krásou". Člověka nelze organizovat a manipulovat libovolně, ale jen v tom směru, který odpovídá jeho přirozenosti. Možná existují manipulátoři, kteří hnětou lid ve svých spárech, ale tito manipulátoři se drží u moci jen tím, že podkuřují davovým vášním.

Pokud bychom uvažovali právnicky, tj. chápali člověka jako schopného svobodné volby a odpovědného za své činy, dojdeme k závěru, že vina za všechny tyto negativní tendence padá na hlavu davu a jeho reprezentantů, kteří rozpoutávají jeho materialistické vášně. Tito lidé, organizátoři davu a jeho modly, sami vyznávají davové vášně a proto plně patří mezi

dav. Neexistuje jen dav dělníků, rolníků, živnostníků a úředníků, ale také dav politiků, umělců a vědců, dokonce i dav filosofů. K davu patří každý, kdo vyznává davové vášně, bez ohledu na povolání a vzdělání. Davovost je otázka **životního názoru**. Spengler tvrdí, že bažení po zábavách, blaženosti a požitcích "není vkus velkých objevitelů samých... a také ne znalců technických problémů". Snad tomu tak bylo ještě na začátku 20. století, ale dnes už není pochyb, že naprostá většina těchto lidí je stejného rodu jako dav, vyznává stejné vášně a stejný životní názor.

Na jedné straně nacházíme příznaky úpadku, na druhé v dějinách dosud nevídaný pokrok. Tuto rozpornost lze sledovat snad ve všech oblastech moderního života. Všude lze nalézt důvody k optimismu a zároveň k nejčernějším prognózám.

Neexistuje "pokrok" vůbec, jako takový, ale vždy jen pokrok **v něčem**, který znamená zároveň regres v něčem jiném. To je vlastní podstata skutečnosti, že jedni nacházejí před lidstvem skvělou budoucnost, jiní blíží se katastrofu. Záleží na úhlu pohledu.

Spengler bývá někdy označován za "jednoho z teoretických předchůdců nacismu". To je hodnocení velmi zjednodušené. I když Spengler některé základní myšlenky přejímá od Chamberlaina, jeho koncepce dějin v Zániku Západu není rasistická. Spengler, jednotlivé vysoké kultury nechápe jako "nižší" a "vyšší", natož jako dílo jediné výjimečné rasy. Jsou pro něho výrazem vnitřních životních představ určitých typů lidí. To je vše. V Člověku a technice patrně přeceňuje vliv Normanů v počátcích západoevropské kultury. Rusy naopak jako netvůrčí prvek zahrnuje mezi „barevné“, přestože jeho rozbor ruské duše, rozpolcené od Petra Velikého mezi Evropu a vlastní cítění, patří k nejlepším partiím druhého dílu Zániku Západu. Spengler ovšem v Člověku a technice znalost Zániku Západu předpokládá.

Spengler je historický fatalista. Nevěří, že je možné zhroucení nynější západoevropské kultury odvrátit nebo významně oddálit. To bylo pro nacionálně socialistickou ideologii nepřijatelné. Rosenberg mu vytýká, že opět jako mnozí před ním odhaluje nějaké historické "zákonitosti". Neznáme takové zákony, soudí Rosenberg, a také netvrdíme, že jednáme ve shodě s nimi a máme nějakou "pravdu", natož vědeckou. Jsme ale přesvědčeni, že máme dostatek vůle a energie, abychom uskutečnili svou ideu, které hluboce věříme. Odtud "**Mýtus 20. století**".

Také demokratická ideologie je ovšem se Spenglerovou filosofií dějin v příkrém rozporu. Demokratický svět je podle Spenglera zase jen svět určitého typu lidí určité doby, stejně jako třeba svět monarchistický. Demokracie, zvláště angloamerického typu, pro něho rozhodně nepředstavuje žádnou "metu", k níž se "lidstvo" dopracovalo tisíciletým vývojem či "pokrokem", aby ji do budoucna již neopustilo a od nynějška se s odůvodněním, že jde o "nejlepší systém ze špatných", soustředilo na její neustálé zdokonalování. Takové pojetí je podle něho opět mýtus, a to nikoliv nějakého "člověka" vůbec, ale právě moderního, inteligentního velkoměšťa západoevropské civilizace a jeho soupeřů.

Podobně jako Zánik Západu vzbudil spis Člověk a technika bouřlivé negativní a pozitivní reakce. Dnes, kdy historická věda některé Spenglerovy spekulativní generalizace uvedla na pravou míru, na druhé straně ale v podstatě všeobecně přijala jeho základní tvrzení, že

západoevropská kultura jako specifický dějinný útvar vzniká v desátém století, musíme uznat, že jeho dílo stále zůstává aktuálním námětem k zamyšlení. Nemusíme se Spenglerem souhlasit. To ale nic nemění na skutečnosti, že jeho dílo přináší značné množství podnětných původních myšlenek, které ho právem řadí mezi významné myslitele.

—

Oswald Spengler, německý filozof dějin, nar. 29.5.1880 v Blankenburgu (Harz), zemřel 8.5.1936 v Mnichově. Do r. 1911 gymnazijní profesor v Hamburku, poté spisovatel v Mnichově.

Díla:

Der Untergang des Abendlandes (1918-1922)

Preussentum und Sozialismus (1920)

Politischen Pflichten der deutschen Jugend (1924)

Neubau des deutschen Reiches (1924)

Der Mensch und die Technik (1931)

Jahre der Entscheidung (1933)

Reden und Aufsätze (1937)

Doslov Rudolfa Jičína k českému vydání knihy *Člověk a technika*, nakladatelství Neklan, Praha 1997, ISBN 80-901987-6-7. V upraveném znění (doplněném o Výběr myšlenek O. Spenglera) je doslov publikován pod názvem *Myšlenky, které stojí za připomenutí: Spengler v časopise Marathon č. 2/2004*.